

УДК 351.823

Ю. І. Качанівська

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Здійснено теоретичне узагальнення та пропозиції щодо зміцнення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Зазначено, що визначальною умовою ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства є підтримка його економічної безпеки. Наголошено на тому, що держава створює і регулює економічні умови діяльності сільськогосподарських підприємств.

Обумовлено необхідність розробки заходів зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств на макrorівні, здійснено систематичний моніторинг зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств на мікрорівні, що дасть можливість вчасно ідентифікувати загрози та розробити заходи з їх усунення.

Ключові слова: економічна безпека, ризик, загрози економічній безпеці сільськогосподарського підприємства, фінансова безпека сільськогосподарських підприємств, управління економічною безпекою.

Постановка проблеми. Специфіка діяльності сільськогосподарських підприємств потребує налагодження механізму подвійної адаптації до ринкових та природно-кліматичних умов. Підвищена ризикованість пов'язана із сезонністю та низькою технологічністю виробництва, використанням природних ресурсів, низькою еластичністю попиту на сільськогосподарську продукцію та її здатністю швидко псуватися, природно-кліматичними чинниками та використанням землі як основного засобу виробництва. Постійне існування таких загроз обумовлює актуальність проблеми формування механізму економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Стан дослідження. У вітчизняній науковій літературі питання економічної безпеки досліджено недостатньо, чим і пояснюється незначна кількість наукових праць. Варто зазначити роботи таких науковців: О. Ареф'єва, Т. Васильців, О. Груніна, Л. Донець, М. Єрмошенко, Т. Іванюта, С. Ільяшенко, О. Кириченко, Д. Ковальова, Г. Козаченко, Т. Кузенко, Н. Лоханова, О. Ляшенко, І. Плетнікова, Н. Подлужна, В. Пономарьова, В. Сенчагова, Т. Сухорукова, В. Тамбовцева, А. Турило та ін.

Метою статті є виявлення проблем функціонування сільськогосподарських підприємств, захист товаровиробників від дії деструктивних впливів, забезпечення стабільного та максимально ефективного розвитку підприємств у майбутньому.

Виклад основних положень. Сільськогосподарські підприємства займають визначальне місце у розвитку сільських територій. Для більшості сіл вони є основним джерелом робочих місць та соціального відтворення. Саме тому управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств має не лише суто економічний характер, а й глибокий соціальний аспект.

Економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це такий стан його господарських ресурсів, що забезпечує раціональну галузево-організаційну структуру підприємства, враховуючи географічне розташування та природно-кліматичні умови його діяльності, за якого воно здатне ефективно протидіяти можливим загрозам внутрішнього й зовнішнього середовища, а також досягати поставлених цілей і завдань на основі реалізації обраної ним стратегії розвитку.

Економічна безпека аграрного підприємства у вузькому розумінні – це його здатність функціонувати в якості суб'єкта господарювання за існуючого рівня ресурсного забезпечення та обраної спеціалізації виробництва.

Економічна безпека аграрного підприємства у широкому розумінні – це його здатність досягти належного рівня конкурентоспроможності за будь-якого ступеня впливу можливих ризиків і загроз.

Головна мета економічної безпеки сільськогосподарського підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування тепер і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Економічна безпека підприємства досягається в тих випадках, коли воно є фінансово стійким, здатне запобігати негативному впливу внутрішніх та зовнішніх ризиків, а його ресурсний потенціал, організаційна та управлінська структури відповідають цілям і завданням статутної діяльності.

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств є критерієм надійності їх партнерства у бізнесі та спроможності забезпечувати переробні підприємства сировиною, а населення продуктами харчування.

Ситуація, що виникла в агропромисловому комплексі України (постійне зростання цін на паливно-мастильні матеріали, зниження якості аграрної продукції, недостатнє фінансування сільського господарства, нестабільність економічної та політичної ситуації в державі) створює систему загроз для сільськогосподарських підприємств у формі втрати прибутку та фінансової незалежності. В основному такі загрози мають характер зовнішніх, а відповідно таких, які важко усунути силами аграрних товаровиробників.

У сучасних умовах господарювання аграрні товаровиробники повинні враховувати ймовірність виникнення невизначеності умов здійснення підприємницької діяльності, наявність ризику та загроз їх економічній безпеці. Для оцінки рівня ризику та можливих загроз на підприємстві повинні розробити комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію можливих ризиків та протидію загрозам і підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Сільськогосподарське виробництво є одним із найбільш ризикованих видів підприємницької діяльності. Особливо великих ризиків зазнає сільськогосподарське виробництво країн, економіки яких розвиваються або перебувають в процесі трансформації. Аграрні реформи та становлення ринкових взаємовідносин, зміна форм власності та форм господарювання значно збільшують ступінь невизначеності соціально-економічних процесів в сільському господарстві та, відповідно, посилюють вплив ризиків на аграрний бізнес. Зростає вплив макроекономічних рішень на діяльність кожного сільського господарського виробника. Можна стверджувати, що сама аграрна реформа є фактором ризику.

В Україні процеси реформування аграрного сектору відбуваються непросто. Сьогодні їх результатом є складний фінансовий

стан сільськогосподарських підприємств, значне зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин, збитковість тваринницької галузі, зниження рівня життя в сільській місцевості. Однією з причин такого стану є те, що на початку реформ в аграрному виробництві не були враховані можливі ризики реформування та їх вплив на результати діяльності сільгоспідприємств, а також не були напрацьовані адекватні інструменти та механізми їх мінімізації [2].

Ризик – це ймовірність виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, доходу, майна, коштів у зв'язку з випадковою зміною умов економічної діяльності, впливом несприятливих обставин.

Джерелами ризиків в сільськогосподарському виробництві є соціально-економічне середовище, природо-кліматичні умови та людський фактор.

Загрози економічній безпеці – це дія дестабілізуючих природних чинників і/або суб'єктивних, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією та порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні втрати для організації.

Найбільшу небезпеку для сільськогосподарських підприємств становлять загрози, що виникають у результаті недосконалості їх інституційного середовища, серед яких: прогалини в нормативно-правовій базі; недосконала фіскальна політика; слаборозвинена фінансова, ринкова та соціальна інфраструктури; високі трансакційні витрати; переважання в ухваленні рішень ролі неформальних інститутів над формальними.

Залежно від масштабів досліджуваної системи, загрози економічній безпеці сільськогосподарського підприємства можуть формуватися на національному, регіональному, галузевому рівнях або на безпосередньому рівні окремого суб'єкта господарювання. Усі ці рівні певним способом взаємопов'язані, і головне місце належить підприємству.

На національному рівні економічна безпека сільськогосподарських підприємств визначається регулюванням цін і тарифів, державною підтримкою товаровиробників через введення особливого режиму оподаткування сільськогосподарських підприємств, наданням дотацій, пільгових кредитів, забезпеченням пільгових умов страхування, державним забезпеченням лізингу сільськогосподарської техніки, сертифікацією продукції, обмеженням імпорту сільськогосподарської продукції тарифними і нетарифними заходами.

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні передбачає прийняття регіональних програм розвитку виробництва та забезпечення споживання сільськогосподарської

продукції, які включають фінансову підтримку виробників сільськогосподарської продукції з використанням коштів регіонального бюджету, регулювання викидів шкідливих речовин, моніторинг стану природного середовища, в якому відбувається виробництво сільськогосподарської продукції, створення об'єктів виробничої інфраструктури та компенсація витрат на утримання соціальної інфраструктури.

Галузевий рівень передбачає створення асоціацій товаровиробників, формування горизонтальних та вертикальних інтеграційних структур, запобігання зловживанням монопольною владою на ринках сільськогосподарської продукції з боку трейдерів та постачальників техніки, матеріалів та послуг [3].

Економічна безпека на рівні підприємства є складним за своїм змістом поняттям, що охоплює низку можливих складових економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Основними проблемами сільськогосподарських підприємств є:

- низький рівень ресурсно-технічного забезпечення (неможливість забезпечити виробництво матеріальними ресурсами в необхідному обсязі);
- обмеженість власних фінансових коштів;
- відсутність капіталовкладень (унеможливує процес відтворення основних фондів);
- низький рівень продуктивності праці працівників;
- брак кваліфікованих кадрів на підприємствах;
- нерациональне використання земельних ресурсів;
- низький рівень цінової конкурентоспроможності підприємств.

Керівники сільськогосподарських підприємств вважають, що основними чинниками, які б сприяли розвитку підприємств, є державна підтримка, наявність фінансових ресурсів, достатнє технічне забезпечення, висока кваліфікація та досвід працівників, ефективне використання земельних ресурсів, підвищення якості продукції.

Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств обумовлюється багато в чому станом його фінансів, що і призводить до необхідності розгляду проблем менеджменту фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств.

Фінансова безпека є основним елементом та умовою системи його економічної безпеки, але поняття фінансової безпеки як самостійного об'єкту управління в літературі наразі не отримало гідного вивчення.

Найповнішим визначенням фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств є твердження, що це діяльність з управління ризиками та захисту інтересів аграрного підприємства від зовнішніх

та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та росту власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі [4].

Фінансова безпека сільськогосподарських підприємств в системі його економічної безпеки характеризується системою індикаторів, а саме: ефективністю управління, платоспроможністю і фінансовою стійкістю, діловою активністю, інвестиційною привабливістю та ринковою стійкістю, тобто ефективністю використання майна.

Для забезпечення фінансової безпеки на сільськогосподарських підприємствах і можливості передбачення ризиків на підприємстві повинна існувати система органів управління фінансовою безпекою, що мають проводити діагностування стану підприємства, прогнозувати можливі загрози та вживати низку заходів із забезпечення стабільності системи фінансової безпеки аграрних підприємств.

З цією метою слід здійснювати ефективне управління економічною безпекою через створення відповідної спеціалізованої структури – служби економічної безпеки. Її діяльність повинна ґрунтуватися на дотриманні принципів: керованості, послідовності, системності, пріоритетності, справедливості, збалансованості та узгодженості [5].

Склад служби економічної безпеки може змінюватися залежно від розмірів сільськогосподарського підприємства. Для малих сільськогосподарських підприємств рекомендовано створення посади антикризового менеджера або ж отримання консультативних послуг у сфері управління економічною безпекою від спеціалізованих консалтингових компаній.

Підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств потребує розробки дієвого організаційно-економічного механізму, що передбачає реалізацію цілеспрямованих дій на усіх стадіях формування безпеки підприємства, включаючи моніторинг, заходи щодо підвищення її рівня в межах стратегічних орієнтирів, а також контроль за ефективністю впроваджуваних заходів. Ефективним способом підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є оптимізація рівня її функціональних складових за рахунок раціонального розподілу обмежених виробничих ресурсів.

Висновки. Стабільне функціонування будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин значною мірою залежить від наявності надійної системи економічної безпеки.

Існування низки невирішених проблем, зокрема висока ступінь зношеності ресурсного потенціалу, брак фінансово-інформаційної підтримки, низький рівень кваліфікації управлінського персоналу тощо, не дають змоги більшості сільськогосподарських підприємств України самостійно забезпечувати економічну безпеку.

Своєчасне виявлення, попередження і нейтралізація різних видів загроз, які дестабілізують діяльність підприємства і загрожують його економічним інтересам, визначення шляхів формування ефективної системи економічної безпеки, механізмів та інструментів її ефективності повинні стати важливими завданнями у діяльності кожного підприємства. Системного дослідження потребують теоретичні та прикладні засади процесу управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств як запоруки та основи їх розвитку у мінливому ринковому середовищі.

---

1. Амбросов В. Я. Трансформаційні зміни і їх підтримка в агропромисловому комплексі / В. Я. Амбросов // Основні напрями високоєфективного розвитку пореформованого та агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 224–229.

2. Єлістратова Ю. О. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств та її складові на макро- та мікрорівнях / Ю. О. Єлістратова // Інноваційна економіка. – 2010. – № 5. – С. 81–86.

3. Мартюшева Л. С. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління / Л. С. Мартюшева, Т. Е. Петровська, Н. І. Трихліб // Коммунальное хозяйство городов. – 2006. – № 71. – С. 235–238.

4. Кракос Ю. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 1 (1). – С. 86–97.

5. Череп О. Г. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні / О. Г. Череп, З. П. Урусова, А. А. Урусов // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 3 (61). – С. 328–330.

Качанинская Ю. И. Экономическая безопасность сельскохозяйственных предприятий

Осуществлено теоретическое обобщение и предложения по укреплению уровня экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий. Отмечено, что определяющим условием эффективного функционирования сельскохозяйственного предприятия является поддержка экономической безопасности. Подчеркивается, что государство создает и регулирует экономические условия деятельности сельскохозяйственных предприятий. Обусловливается необходимость разработки мер укрепления экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий на макроуровне. Осуществляют систематический мониторинг укрепления экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий на микроуровне, что позволит вовремя идентифицировать угрозы и разработать меры по их устранению.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, риск, угрозы экономической безопасности сельскохозяйственного предприятия, финансовая безопасность сельскохозяйственных предприятий, управления экономической безопасностью.*

Kachanivska J. I. Economic security of agricultural enterprises

In the article theoretical generalization and suggestions is carried out in relation to strengthening of economic strength of agricultural enterprises security. A determining effective operating of agricultural enterprise condition is support of him economic security.

Economic security of agricultural enterprises is formed as a result of co-operation of factors of internal and external environment. Internal factors of economic security of enterprise are basic reserve of increase of its level. Factors of external environment can be both potential possibilities and threats.

The state creates and regulates the economic terms of activity of agricultural enterprises. It stipulates the necessity of development of measures of strengthening of economic security of agricultural enterprises on a macrolevel. For strengthening of economic security of agricultural enterprises on a microlevel it follows to carry out the systematic monitoring of its level, which will enable in time to identify threats, develop measures on their removal and, accordingly, increase of economic strength security. The main goal of economic security of agricultural enterprises is to ensure its stable and maximally efficient functioning now and high potential development in the future. Agricultural production is one of the most risky types of business . Particularly high risk of experiencing agricultural production economies are developing or are in the process of transformation. Agrarian reform, changes in ownership and management forms significantly increase the degree of uncertainty socio-economic processes in agriculture and increase the risk exposures in agricultural business.

Key words: *economic security, risk, threats to the economic security of agricultural enterprises, financial security of agricultural enterprises, management of economic security.*